

Byggesæt til en medieteor

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

*Skulle De anse dette for utopisk,
så beder jeg Dem tænke over,
hvorfor det er utopisk.
Brecht/Radiotheorie*

1. Med udviklingen af de elektroniske medier er bevidsthedsindustrien¹ blevet pacemaker for den socioøkonomiske udvikling i de senindustrielle samfund. Den infiltrerer alle andre produktionssektorer, overtager stadig flere styrings- og kontrolfunktioner og bestemmer den herskende teknologiske standard.

I stedet for normative definitioner skal her gives en ufuldstændig liste over nyudviklinger, der er dukket op i løbet af de sidste tyve år: nyhedssatellitter, farve-, kabel- og kassettefjernsyn, magnetisk billedregistrering, video-recorder, videofon, stereofoni, laser-teknik, elektrostatiske kopieringsmetoder, elektroniske hurtigtrykkemaskiner, indlæringsmaskiner, elektronisk styrede mikrofilmkartoteker, trådløst tryk, time-sharing computer, databanker. Alle disse medier indgår stadig nye forbindelser med hinanden og med ældre, såsom tryk, radio, film, fjernsyn, telefon, fjernskriver, radar osv. De slutter sig hurtigt sammen til et universelt system².

Den almindelige modsigelse mellem produktivkræfter og produktionsforhold træder imidlertid skarpest frem, hvor de førstnævnte er mest avancerede. (Derimod kan forhalede strukturkriser, af kulminedriftens type, løses ved simpel indhentning af det forsømte, dvs. i princippet systemimmanent, og en revolutionær strategi der forlod sig på dem, ville være kortsigtet.) Monopolkapitalismen

---

¹ Jvf. Enzensberger: *Einzelheiten 1. Bewusstseins-Industrie* (1962). (Titelartiklen udkommer i overs. i *Kurasje*, nr. 4). Denne såvel som de følgende noter er oversætterens.

² En *video-recorder* er det apparat (en slags båndoptager) som foretager *magnetiske billedregistreringer*. En videofon er en telefon med tilsluttet kabelfjernsyn (således at de samtalende kan se hinanden på en fjernsynsskærm).

Laser, fork. f. *Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation*; et apparat, der opererer med bølgelængder på titusindedele millimeter og benyttes til frembringelse af meget intensive og stærkt sammenhængende lysstråler; laser-teknikken muliggør teknisk en decentralisering af fjernsynsnettet (jvf. note 5a).

Time-sharing computer: en (central) computer, som flere (perifere) databrugere (med hver deres decentraliserede computer) er fælles om; den fungerer som en *databank*, der kan oplagre data til senere brug.

udfolder bevidsthedsindustrien hurtigere og mere vidtgående end andre produktionssektorer; men samtidig må den holde den i ave. En socialistisk medieteorie må arbejde på denne modsigelse. Vise, at der inden for de givne produktionsforhold findes uopløselige, hurtigt voksende diskrepanser, potentielle sprængkræfter. Til en sådan teori må der stilles »visse prognostiske krav« (Benjamin).

»Kritiske... opgørelser over status quo slår ikke til. De risikerer at undervurdere de tiltagende konflikter inden for medieområdet, gøre dem harmløse, blot at fortolke dem fagforbundsmæssigt eller liberalt, efter mønstret for overleverede arbejdskonflikter eller som opposition af særinteresser (intendantter/redaktører, forlæggere/forfattere, monopoler/»middelstands«-erhvervsdrivende, offentligretslige institutioner/privatkapitalistiske foretagender, osv.). En sådan forståelse rækker ikke langt nok og bliver stikkende i taktiske stridsspørgsmål.

En marxistisk medieteorie findes endnu ikke. Derfor savnes en brugbar strategi på dette område. Usikkerhed, vaklen mellem angst og prostitution, kendetegner det socialistiske venstres forhold til bevidsthedsindustriens nye produktivkræfter. Ambivalensen i denne holdning genspejler blot selve mediernes ambivalens uden at blive herre over den. Den ville kun kunne ophæves gennem frigørelsen af de emancipatoriske muligheder, der ligger i den nye produktivkraft: muligheder, som kapitalismen må sabotere ligesom den sovjetiske revisionisme gør det, fordi de ville true begge systemers herredømme.

2. De elektroniske mediers åbenbare hemmelighed, det afgørende politiske moment, der indtil i dag undertrykt eller forvansket venter på sin time, er deres mobiliserende kraft.

Når jeg siger *mobilisere*, så mener jeg *mobilisere*. I et land, der har erfaret fascismen (og stalinismen) på sin egen krop, er det måske endnu eller allerede igen nødvendigt at forklare, hvad det vil sige, nemlig at gøre menneskene bevægeligere end de er. Frie som dansere, åndsnærværende som fodboldspillere, overraskende som guerilleros. Den der kun betragter masserne som objekt for politik, kan ikke mobilisere dem. Han vil omadressere dem. En pakke er ikke bevægelig, den bliver blot puffet frem og tilbage. Opmarcher, kolonner og parader immobiliserer folk. Propaganda, der ikke frigør men lammer selvstændigheden, adlyder det samme skema. Den fører til afpolitisering.

For første gang i historien muliggør medierne massedeltagelse i en samfundsmæssig og socialiseret produktiv proces, hvis praktiske midler er i hænderne på masserne selv. Først en sådan brug ville lade kommunikationsmedierne, der hidtil

har båret dette navn med urette, komme til deres ret. I deres nuværende skikkelse tjener apparater som fjernsynet eller filmen nemlig ikke kommunikationen, men dens forhindring. De tillader ingen vekselvirkning mellem sender og modtager: teknisk talt reducerer de feedback'en til det systemteoretisk mulige minimum.

Denne tingenes tilstand lader sig imidlertid ikke begrunde teknisk. Tværtimod: den elektroniske teknik kender ingen principiel modsætning mellem sender og modtager. Enhver transistorradio er, efter sit konstruktionsprincip, samtidig også en potentiel sender; den kan ved tilbagekobling indvirke på andre modtagere. Udviklingen af det blotte distributionsmedium til et kommunikationsmedium er ikke noget teknisk problem. Den forhindres bevidst, af gode, slette politiske grunde³. Den tekniske differentiering af sender og modtager genspejler den samfundsmæssige arbejdsdeling mellem producenter og konsumenter, der i bevidsthedsindustrien vederfares en særlig politisk tilspidsning. Den beror i sidste ende på grundmodsigelsen mellem herskende og beherskede klasser (dvs. mellem monopolkapital og monopolbureaukrati på den ene side og afhængige masser på den anden).

Den strukturelle analogi kan følges helt ud i detaljen. Til senderkartellets programudbud svarer et magtkartels politiske udbud af autoritært opbyggede partier. Platformens marginale forskelle foregøgl i begge tilfælde et konkurrenceforhold, der ikke eksisterer i de afgørende spørgsmål. Vælgernes/tilskuernes minimale selvstændighed: som ved parlamentsvalgene i topartisystemet reduceres feedback'en til indekscifre. »Viljedannelsen« bliver lig med tilbagemeldingen i en eneste trivalent »vælg«-proces: program 1, program 2, afbrydelse af apparatet (sofavalg).

»Radioen kan forvandles fra et distributionsapparat til et kommunikationsapparat. Radioen ville være det mest storartede kommunikationsapparat man kan tænke sig i det offentlige liv, et uhyre kanalsystem, dvs. den ville være det, hvis den forstod, ikke blot at udsende, men også at modtage, altså ikke blot lade tilhøreren høre, men også tale og ikke isolere ham, men bringe ham i en relation. . . Idet de er uigennemførlige i denne samfundsorden, men gennemførlige i en anden, tjener disse forslag, som dog kun udgør den naturlige konsekvens af den tekniske udvikling, propageringen for og dannelsen af denne anden orden.« Bertolt Brecht, Radiotheorie (1932). I: Gesammelte Werke, Bd. VIII, s. 129f., 134.

---

³ Det teknologisk begrundede argument imod en struktur, hvor enhver er såvel sender som modtager, holder ikke – heller ikke hvad angår fjernsyn: en sådan egalitær struktur er mulig v. hj. a. laser-teknikken; iflg. en kilde kan laser-frekvensbåndet rumme 80.000.000 fjernsynskanaler af den nuværende bredde. På det nuværende teknologiske stade kan det dog ikke realiseres; men teoretisk er det muligt, og med teknologiens eksplosionsagtige udvikling er det kun et spørgsmål om få år. (Et af problemerne m.h.t. laser-teknikkens anvendelse ved trådløs diffusion er, at der meget let indtræder forstyrrelser).

